

Огляд практики застосування господарськими судами законодавства щодо захисту ділової репутації

(за матеріалами справ, розглянутих Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду у жовтні 2021 року – листопаді 2022 року)

У порядку інформації та для врахування у розгляді справ надсилається огляд практики застосування господарськими судами законодавства щодо захисту ділової репутації, судові рішення в яких переглянуті Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС).

1. Адвокат, який поширив недостовірну інформацію під час здійснення адвокатської діяльності навіть за дорученням довірителя, має нести цивільно-правову відповідальність згідно з нормами чинного законодавства. До нього може бути пред'явлений позов про спростування такої інформації.

Товариство звернулося до суду з позовом до адвокатського об'єднання, у якому адвокат здійснював адвокатську діяльність, щодо визнання інформації, викладеної ним у повідомленні учасників, недостовірною та такою, що порочить ділову репутацію товариства, та про спростування такої інформації.

Суди першої та апеляційної інстанцій у задоволенні позову відмовили.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди, зокрема, виходили з того, що, враховуючи врегульовані статтею 237 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та приписами Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" відносини представництва, а також долучені до повідомлення учасників товариства копії ордерів на надання правової допомоги ОСОБІ_1, ОСОБІ_2, належними відповідачами у справі повинні бути особи, від імені яких та в інтересах яких діяв адвокат, а саме засновники товариства – ОСОБА_1 та ОСОБА_2, за змістом статей 48, 162 Господарського процесуального кодексу України саме на позивача покладено обов'язок визначати відповідача у справі, і при розгляді справи суд має виходити зі складу осіб, залучених до участі у справі позивачем.

КГС ВС судові рішення скасував, а справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції, виходячи з таких міркувань.

Згідно зі статтею 20 Закону "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору.

Відповідно до пункту 15 частини першої статті 23 Закону "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" не може бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що

відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката.

Водночас зі статті 13 ЦК України, статей 4, 20 Закону "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", статті 7 Правил адвокатської етики вбачається, що, здійснюючи представництво, адвокат не повинен вчиняти дії, заборонені законом, правилами адвокатської етики, договором про надання правової допомоги, а також порушувати права інших осіб.

Статтею 19 Правил адвокатської етики прямо передбачено, що адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними, або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката. У випадках якщо зазначені обставини не є очевидними, адвокат має надати відповідні роз'яснення клієнту. Якщо з таких обставин не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитись від укладення договору з клієнтом. Адвокат не має права у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам.

Відповідно до статті 25 Правил адвокатської етики адвокату категорично забороняється використовувати при виконанні доручення клієнта незаконні та неетичні засоби, зокрема спонукати свідків до надання завідомо неправдивих показань, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу тощо), використовувати свої особисті зв'язки (чи в окремих випадках особливий статус) для впливу прямо або опосередковано на суд або інший орган, перед яким він здійснює представництво, або захист інтересів клієнтів, використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом, використовувати інші засоби, що суперечать чинному законодавству або цим правилам.

З наведеного вбачається, що адвокат може використовувати лише ті засоби і методи роботи, які не заборонені законом. Тому якщо адвокат, здійснюючи представництво довірителя, вчиняє правопорушення – кримінальне, адміністративне чи цивільне, то статус адвоката не звільняє його від відповідальності за таке порушення.

Отже, якщо адвокат при здійсненні адвокатської діяльності навіть за дорученням довірителя здійснив поширення недостовірної інформації, то він має нести цивільно-правову відповідальність відповідно до норм чинного законодавства. До нього може бути пред'явлений позов про спростування такої інформації.

Постанова КГС ВС від 13.10.2021 у справі № 923/1379/20
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/100523282>

2. Суди, розглядаючи спір щодо спростування недостовірної інформації, не повинні обмежуватись лише формальним дослідженням спірної фрази без врахування контексту всієї статті, змістовно пов'язаних її частин.

Право на звернення до суду не повинно використовуватися як спосіб тиску на свободу слова та журналістську діяльність, а неточності у висловах, які є результатом такої діяльності, — для формального її спростування безвідносно до дотримання стандартів журналістської діяльності, контексту статті, суспільного значення проблематики, що висвітлюється.

Позов подано про визнання недостовірною та такою, що порочить ділову репутацію, поширену інформацію на вебсайті mind.ua в мережі "Інтернет"; зобов'язання спростувати вказану інформацію; стягнення моральної (немайнової) шкоди.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено повністю.

КГС ВС, переглядаючи справу у касаційному порядку, скасував судові рішення попередніх інстанцій та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) свобода вираження поглядів є однією з важливих засад демократичного суспільства та однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вона стосується не тільки "інформації" чи "ідей", які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає "демократичного суспільства" (рішення у справі "Карпюк та інші проти України" від 06.10.2015).

Відповідно до статті 1 Закону України "Про телекомунікації" Інтернет — всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами.

Отже, інформація, яка поширюється через мережу "Інтернет", орієнтована на необмежене коло осіб, відповідно, є масовою інформацією. Інтернет-видання (вебсайт) є засобом, призначеним для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації, а отже є засобом масової інформації.

Засоби масової інформації відіграють істотну роль у демократичному суспільстві. І хоча вони не можуть виходити за певні межі, зокрема, щодо репутації, прав інших осіб і необхідності запобігання розголошенню конфіденційної інформації, проте їх обов'язком є передавати у спосіб, сумісний із їхніми обов'язками та відповідальністю, інформацію та ідеї з усіх питань суспільного інтересу, включно з тими, що стосуються правосуддя. Не тільки на них покладається завдання передавати таку інформацію та ідеї, — громадськість також має право їх отримувати. Стаття 10 захищає не лише суть висвітлених ідей та інформації, але також і форму, в якій вони надаються (рішення ЄСПЛ у справі "Газета "Україна-центр" проти України" від 15.07.2010).

ЄСПЛ також вказував, що Інтернет як інформаційний і комунікаційний інструмент дуже відрізняється від друкованих засобів масової інформації,

особливо у тому, що стосується здатності зберігати та передавати інформацію. Електронна мережа, яка обслуговує мільярди користувачів у всьому світі, не є і потенційно не буде об'єктом такого ж регулювання та засобів контролю. Ризик завдання шкоди здійсненню та використанню прав людини і свобод, зокрема права на повагу до приватного життя, який становлять інформація з Інтернету та комунікація в ньому, є безумовно вищим, ніж ризик, який походить від преси (рішення у справі "Редакція газети "Правое дело" та Штекель проти України" від 05.05.2011).

Колегія суддів КГС ВС констатувала, що спір у цій справі стосується конфлікту між свободою вираження поглядів та захистом честі й гідності осіб (дифамаційний спір), тому для його вирішення необхідно ретельно зважити заявлені у справі вимоги на основі критеріїв, закладених практикою ЄСПЛ.

У дифамаційному праві цивільно-правовий судовий захист зазначених нематеріальних благ можливий лише за умови одночасного захисту права на свободу слова і масової інформації. Тобто значення будь-якого дифамаційного спору — у досягненні балансу і вирішенні колізії між правом на захист честі, гідності та ділової репутації й спростування недостовірної інформації, з одного боку, і правом на свободу слова і масової інформації, з іншого (рішення ЄСПЛ "Українська прес-група" проти України" від 29.03.2005).

Для того щоб втручання держави у здійснення права на вільне висловлення думок вважалось б пропорційним його меті захисту репутації інших осіб, необхідна наявність об'єктивного зв'язку між спірним твердженням та особою, яка звернулась в суд з позовом про дифамацію. Просто особистих домислів або суб'єктивного сприйняття тої чи іншої публікації як дифамаційної недостатньо для встановлення факту, що публікація напряду зачепила інтереси такої особи. В умовах конкретної справи повинно бути дещо таке, що змушує пересічного читача відчувати, що спірне твердження в публікації напряду кидає тінь персонально на позивача, або що цей позивач став об'єктом критики (пункт 44 рішення ЄСПЛ "Дюльдіні і Кислов проти Росії" від 31.07.2007).

Позовні вимоги було обґрунтовано, зокрема, тим, що інформація про позивача, яка має форму тверджень, не відповідає дійсності та викладена неправдиво, тобто містить відомості про події, що не існували взагалі, із зазначенням найменування позивача у спірних публікаціях. Такі дії відповідача щодо поширення завідомо неправдивої та негативної інформації, на думку позивача, порушують особисті немайнові права останнього і перешкоджають позивачу повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Задовольняючи позовні вимоги, господарські суди попередніх інстанцій, зокрема, зазначили, що спірна інформація не відповідає дійсності, тобто містить відомості про події (перерахунок коштів нелегальним онлайн-казино), яких не існувало, враховуючи відсутність доказів здійснення позивачем будь-яких переказів коштів (не кажучи про 262 млн грн) на користь онлайн-казино (в тому числі нелегальних). Отже, за висновком судів, право на недоторканість ділової репутації позивача є порушеним, оскільки внаслідок поширення відповідачем недостовірної інформації в інших учасників господарських відносин може сформуватись негативна оцінка підприємницької діяльності позивача, яка безпосередньо впливає на стан його господарських відносин з

контрагентами та клієнтами.

Разом з тим спірні публікації є статтями (судячи з назв, присвяченими певним суспільним явищам та процесам з відповідною аргументацією), щодо яких позивач фактично просив суди визнати недостовірною та такою, що порочить його ділову репутацію, інформацію у вигляді обраних на його розсуд окремих цитат (частин речення чи абзаців).

Місцевий та апеляційний господарські суди, роблячи висновок про те, що спірна інформація, наведена у зазначених публікаціях, порушує право позивача на недоторканість його ділової репутації та може спричинити формування негативної оцінки підприємницької діяльності саме позивача, фактично зосередилися лише на дослідженні тільки вибраних позивачем цитат та взагалі не проаналізували змісту і характеру спірних публікацій загалом стосовно мети їх оприлюднення.

Суди попередніх інстанцій залишили поза увагою, що вказані публікації містять гіперпосилання на інші статті, а також те що наступні абзаци статті фактично роз'яснюють механізм реалізації дій, які є предметом спору, інших осіб в контексті проведеного розслідування), та не надали цьому належної правової оцінки щодо ступеня порушення особистих немайнових прав саме позивача.

КГС ВС, погоджуючись із тим, що особа має право спростовувати інформацію, яка міститься у публікації, як в цілому, так і її частину, наголосив, що суди, розглядаючи такий спір, не повинні обмежуватись лише формальним дослідженням спірної фрази без врахування контексту всієї статті, змістовно пов'язаних її частин тощо.

Іншими словами, право на звернення до суду не повинно використовуватися як спосіб тиску на свободу слова та журналістську діяльність, а неточності у висловах, які є результатом такої діяльності (яка нерідко здійснюється в умовах обмеженості доступу до інформації, перешкоджання у її отриманні тощо), — для формального її спростування безвідносно до дотримання стандартів журналістської діяльності, контексту статті, суспільного значення проблематики, що висвітлюється.

Отже, задовольняючи позовні вимоги, суди попередніх інстанцій не встановили, чи завдають зазначені публікації шкоди (та в якій мірі) особистим немайновим благам саме позивача, не звернувши увагу на критерії і фундаментальні вимоги, закладені у практиці ЄСПЛ та національному законодавстві (зокрема, щодо: забезпечення балансу між свободою вираження поглядів та захистом честі й гідності осіб; обов'язковості встановлення чи стосувалась інформація, яка є предметом розгляду, суспільно-важливих питань, що становлять громадський інтерес; обов'язковості встановлення чи був індивідуалізований в контексті такої інформації позивач), у зв'язку з чим фактично зосередились на поверхневому дослідженні вибраних позивачем цитат, виокремлених з контексту спірних публікацій.

Постанова КГС ВС від 15.06.2022 у справі № 910/13849/21

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104871571>

3. Саме з урахуванням способу поширення інформації суд встановлює належність відповідача у справі, особу якого визначає позивач, звертаючись до суду.

Позов подано про визнання недостовірною та такою, що порушує особисте немайнове право позивача (банку) на недоторканність його ділової репутації, інформації, поширеної відповідачем (організацією) на своєму телеграм-каналі.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи в позові, суди попередніх інстанцій виходили з того, що позивач не довів:

- поширення інформації саме відповідачем;
- маніфест організації та документ, який розміщено на телеграм-каналі "ПрофПриват" (<https://t.me/profprivat>) за посиланнями <https://t.me/profprivat/274> та <https://t.me/profprivat/273>, є одним і тим самим документом з ідентичним змістом;

- саме організація є власником та адміністратором телеграм-каналу.

КГС ВС, переглядаючи справу в касаційному порядку, залишив рішення та постанову судів попередніх інстанцій без змін з огляду на таке.

Телеграм (англ. Telegram) — це багатоплатформовий клауд-месенджер з функціями VoIP для смартфонів, планшетів та персональних комп'ютерів, який дозволяє обмінюватися текстовими, голосовими та відеоповідомленнями, наліпками та фотографіями, файлами багатьох форматів. Також він має функції й відео- й аудіодзвінків, організації відеоконференцій у групах і каналах.

Чинне законодавство не містить таких понять, як "месенджер" чи "телеграм-канал", що пояснюється стрімким розвитком технологій у XXI столітті.

Для користування месенджером "Telegram" особа повинна завантажити застосунок. При цьому в процесі завантаження необхідним є доступ до мережі "Інтернет", а для реєстрації у месенджері необхідно вказувати мобільний номер телефону.

Однією з функцій месенджера "Telegram" є створення телеграм-каналу, на якому власник телеграм-каналу та/або адміністратор, якому власником надано відповідні права на керування каналом, мають можливість розміщувати та видаляти інформацію, відео, фото тощо.

Отже, технічна можливість розміщення інформації на телеграм-каналі "ПрофПриват" є у його власника та/або адміністратора; разом з тим підписники каналу позбавлені технічної можливості розміщувати інформацію на відповідному телеграм-каналі.

Суди першої та апеляційної інстанцій, приймаючи оскаржувані рішення, зазначили, що власником та адміністратором телеграм-каналу "ПрофПриват" є не відповідач, а інша профспілкова організація Банку, що свідчить про відсутність технічної можливості у організації як розповсюджувати, так і спростовувати будь-яку інформацію через зазначений телеграм-канал.

Предметом позову банк зазначив визнання недостовірною та такою, що порушує особисте немайнове право позивача на недоторканність його ділової

репутації, інформацію, поширену організацією на своєму телеграм-каналі "ПрофПриват" (<https://t.me/profprivat>) за посиланнями <https://t.me/profprivat/274> та <https://t.me/profprivat/273> шляхом опублікування маніфесту відповідача, затвердженого протоколом засідання комітету профспілки (основна вимога).

Водночас, зважаючи на основну позовну вимогу, предметом дослідження / доказування у цій справі є інформація, поширена шляхом розміщення на телеграм-каналі, а не шляхом надсилання на адресу органу державної влади.

Саме з урахуванням способу поширення інформації суд встановлює належність відповідача у справі, особу якого визначає позивач, звертаючись до суду.

У цій справі на позивачеві лежить тягар доказування тієї обставини, що саме відповідач поширював інформацію та маніфест організації є тим самим документом, який було розміщено на телеграм-каналі "ПрофПриват".

Водночас позивач ні під час розгляду справи судом першої інстанції, ані під час апеляційного провадження не довів, що саме організація розмістила інформацію на телеграм-каналі "ПрофПриват", вказаний канал належить відповідачеві та чи є він його адміністратором. Також банк документально не підтвердив, що текст маніфесту, затверджений організацією, співпадає з інформацією, яка була розміщена на телеграм-каналі "ПрофПриват".

Постанова КГС ВС від 14.07.2022 у справі № 904/6902/20
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105347531>